

TÜRKİYE'DE MERKEZ SAĞ PARTİLERİN KENTSEL TOPRAK POLİTİKALARI: TURGUT ÖZAL DÖNEMİ ANAVATAN PARTİSİ (ANAP) ÖRNEĞİ

Yahya DEMİRKANOĞLU*

Hakan ÖZDEMİR**

ÖZ

Bu çalışmada 12 Eylül 1980 Askeri İhtilali'nden sonra iki kez art arda iktidara gelen bir merkez sağ partisi olan ANAP'ın Turgut ÖZAL dönemindeki kentsel toprak politikasının ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmada, tarihsel ve betimsel araştırma metotları birlikte kullanılmıştır. Çalışmada, Türk siyasal hayatında merkez sağın tarihsel serüveni ve ANAP hakkında bilgi verildikten sonra, kentleşme süreci, kentsel toprak ve kentsel toprak politikasına değinilerek, Turgut ÖZAL döneminde ANAP'ın kentsel toprak politikası ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar, Özal döneminde ANAP'ın popülist politikalarla liberal bir ekonomi anlayışına ve yeni sağ politikasına paralel olarak yaptığı yasal düzenlemelerle toplumsal faydadan ve sağlıklı bir kentleşmeden uzak bir kentsel toprak politikası izlediğini, kentsel toprak politikaları araçlarından etkin olarak yararlanmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Merkez Sağ, ANAP, Kentleşme, Kentsel Toprak Politikası.

URBAN LAND POLICIES OF CENTER RIGHT PARTIES IN TURKEY: EXAMPLE OF ANAVATAN PARTY (ANAP) TURGUT ÖZAL ERA

ABSTRACT

In this study it was aimed to present Turgut ÖZAL era urban land policy of ANAP which is a central right party and came to power two times succesively following September 12, 1980 Military Coup. In this study conducted with this aims, historical and depictive

* Öğr.Gör. Bitlis Eren Üniversitesi Adilcevaz M.Y.O., yahyadmrkngl@hotmail.com

** Öğr.Gör. Bitlis Eren Üniversitesi Adilcevaz M.Y.O., ozdemirhakan44@gmail.com

research methods are used together. In study, first of all information about ANAP and historical adventure of right center in Turkish political life was given, process of urbanization, urban land and urban land policy were mentioned, urban land policy of ANAP in Turgut ÖZAL era was presented. Findings show that Özal era ANAP and pursued an urban land policy which is far from social benefit and healthy urbanization with legal regulations in parallel with a sense of liberal economy with populist policies and new right policy, could not efficiently benefit from the means of urban land policies.

Keywords: Central Right, ANAP, Urbanization, Urban Land Policy.

1. GİRİŞ

12 Eylül 1980 Askeri İhtilali'nin ardından kurulan, ekonomide ve politikada devlet belirleyiciliğinin yerine serbest piyasa ekonomisini önceleyen, dört farklı siyasi eğilimi bünyesinde barındıran ANAP, 1983 ve 1987 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelen, merkez sağda yer alan bir siyasi parti olarak, 1980 sonrasında yaşanan hızlı kentleşme sürecinde önemi artan kentsel toprakları, kamunun ihtiyaçlarına ve sağlıklı bir kentleşmenin gereklerine uygun olarak yönetmekten uzak bir kentsel toprak politikası izlemiştir.

Türkiye'deki merkez sağ partilerden olan ANAP'ın Turgut Özal döneminde uyguladığı kentsel toprak politikasının ortaya konmasının amaçlandığı bu çalışmada, tarihsel ve betimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Takip eden bölümde Türk siyasal hayatında merkez sağ ve ANAP hakkında tarihsel bilgilere değinilecektir. Üçüncü bölümde kentleşme süreciyle kentsel toprakların ilişkisi ve kentsel toprak politikaları hakkında bilgi verilecektir. Dördüncü bölümde Turgut Özal döneminde ANAP'ın kentsel toprak politikaları ortaya konacaktır ve çalışma sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

2. TÜRK SİYASAL HAYATINDA MERKEZ SAĞ VE ANAP

Tarihsel kökeni Fransız Devrimi'ne kadar giden sağ ve sol ayrımı ortaya çıktığı dönemde; sağ, muhafazakâr ve monarşiden yana iken; sol ise devrimci-eşitlikçi değerlerle ön plana çıkmıştır. Modern siyasette ise, sağ-sol ayrımının çok daha karmaşık bir niteliğe büründüğü görülmektedir. Kimi zaman muhafazakâr yönü ağır basan sağ, değişimlerin lokomotif görevini üstlenmiş; kimi zaman da devrimci niteliği ağır basan sol değişime karşı

direnç göstermiş olup; sol eşitliği ön plana çıkarmış, sağ ise eşitlik fikrine sıcak bakmayıp, eşitliğin gerçekleştirilemeyeceği inancını taşımıştır. Bu farklı görüşler ideolojilerin ekonomi politikalarına da yansımıştır. Sol ideolojinin uç noktasında yer alan Komünizm devletin düzenleyici roller üstlendiği bir ekonomik sistem öngörürken, muhafazakârlar serbest piyasa ekonomisini önceleyen bir sisteme vurgu yapmaktadır (Türköne, 2009: 136). En solda yer alan Komünizm ne kadar sola yakınsa Faşizm de o derece sağa yakındır ki, bu durumda orta karar düşüncüyü ifade etmek amacıyla daha somut tanımlamalara ihtiyaç duyulmakta olup, bunu karşılamak için de sağ ve sol “merkez” ön ekiyle birlikte kullanılmaktadır. Bu noktada merkez, aşırılıklara uzak ve her şeyi dengede tutma, orta yolu bulma gayreti içerisinde. Merkez sağın temel niteliklerine bakıldığında; yerelle evresele geçiş arasında bir köprü kuran merkez sağda, bu birlikteliğin en yakın şekilde, onlardan kopmadan, toplumun tabanına inerek gerçekleştirilmeye çalışıldığı, dayanak noktalarının milliyetçilik, muhafazakârlık ve liberal ekonomi politikaları olduğu, bu politikaların birbiriyle harmanlanıp toplumsal temelden çok fazla uzaklaşmadan savunulmaya çalışıldığı görülmektedir (Süzer, 2010: 104-105).

Merkez Sağın Türkiye’deki serüveni ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminin yarattığı politik ve ekonomik koşullarla bağlantılıdır (Mert, 2007: 35). II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyadaki siyasi dengeler, ABD önderliğinde Batı Blok’u ve SSCB önderliğinde Doğu Blok’u şeklinde ikiye bölündüğünden, Dönemin Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, Batı Bloku’na katılmak için birtakım politik açılımlarda bulunmak zorunda kalmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2001: 108). Dış politik zeminde ilerlemeye gayret eden İnönü, ülkedeki rejimin tek partili diktatörlük görünümünde olduğu yönündeki eleştiriler karşısında, yükselen Sovyet tehlikesi önünde, yeni ittifak arayışları içinde olan Türkiye’nin çok partili siyasi hayata geçmesi yönündeki girişimlere destek vermiştir (Sunay, 2010: 171). Ülkede daha önceki girişimlerde başarısız olunan ve CHP’nin kabul etmesinin oldukça güç olduğu çok partili hayata geçiş için gerekli ortam, gerek tek parti dönemindeki otoriter tutumdan dolayı belirginleşen hoşnutsuzluk, gerekse Batılı ülkelerin tek parti iktidarlarına pek sıcak bakmaması gibi tek parti rejimini derinden sarsan etmenlerle birleşince çok partili hayata geçiş denemeleri hızlanmaya başlamıştır. CHP içinde de 1945’te Toprak Reformu Kanunu ile bütçe görüşmeleri sırasında Meclis’te yaşanan tartışmalarla bir muhalefet kanadı yükselmeye başlamış, daha sonra da bu kanat tarafından verilen Dörtlü Tahrir ile Parti içinde kopmalar baş

göstermiştir. Bu dönemde İnönü'nün de desteğinin alınmasıyla Demokrat Parti (DP) kurularak fiili anlamda çok partili hayata geçilmiştir (Özdemir, 2012a: 205). Türkiye'de Merkez Sağ çizginin miladı olarak kabul edilen DP, kurulduğu 7 Ocak 1946 tarihi ile 14 Mayıs 1950 tarihleri arasında bir muhalefet partisi iken, bu tarihten 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali'ne kadar da iktidar partisi olarak Türk siyasal hayatında faaliyet göstermiştir (Şeyhanlıoğlu, 2011: 171). 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali'yle kapatılan DP'den sonra, 1961'de Türk siyasal hayatında önemli bir noktada bulunan ve merkez sağ hareketin en başta gelen partilerinden olan Adalet Partisi (AP) kurulmuştur. AP, 1960-1980 yılları arasında buhranlı dönemlerde tek başına veya koalisyonlarla iktidara gelen ve muhafazakâr seçmenin destek verdiği en önde gelen sağ parti kimliğini kazanmıştır (Uzun, 2010: 271). 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali'yle tarihe karışan DP'den sonra merkez sağda kurulan bir diğer parti de, Adnan Menderes'e muhalif olan ve 1955'te Hürriyet Partisi'ni kuran Ekrem Alican'ın önderliğindeki Yeni Türkiye Partisi (YTP)'dir (Ahmad, 2011: 164).

12 Eylül 1980 Askeri İhtilali'yle demokrasinin tekrar askıya alınmasıyla, bütün siyasi partiler kapatılmıştır. 1983 yılında tekrar siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasıyla, merkez sağda kurulan ilk parti, emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın başkanlığında 1983 yılında kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP)'dir (Şener, 2006). MDP'den sonra merkez sağda kurulan ve bu çalışmanın konusunu oluşturan parti ANAP'tır. Ancak ANAP'ın siyasi geçmişinin Türkiye'de merkez sağın tarihsel gelişim sürecinin ana hatlarıyla ele alınmasından sonra incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Merkez sağda MDP ve ANAP'tan sonra kurulan üçüncü parti, Büyük Türkiye Partisi (BTP)'dir. Emekli General Ali Fethi Esener'in başkanlığında 1983'te kurulan parti, 31 Mayıs 1983 günü MGK'nın 79 Sayılı kararıyla kapatılmıştır (Çavuşoğlu, 2009a: 172).

BTP'nin kapatılmasından sonra, 23 Haziran 1983'te DP-AP çizgisinin devamı olarak Doğru Yol Partisi (DYP) kurulmuştur. 6 Eylül 1987'de siyasi yasakların kalkması üzerine Süleyman Demirel Partinin genel başkanlığına seçilmiştir. Böylece Türk siyasal hayatında ilk kez ANAP ile birlikte iki büyük merkez sağ parti yer almıştır. 1983'teki genel seçimlere katılmayan DYP, merkez sağın lideri olabilmek için iktidar partisi olan ANAP ile mücadele etmekten kaçınmamıştır (Çavuşoğlu, 2009b: 271-272). 22 Haziran 2001'de Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla Fazilet Partisi (FP)'nin kapatılması üzerine, Milli Görüş Hareketi içindeki “gelenekçi” kanadın öncülüğünde kurulan Saadet Partisi (SP)'ne dahil olmayan

“yenilikçi” kanat, Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında örgütlenerek yeni bir parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’ni 2001’de kurmuştur (Tekin, 2011: 228). Başta FP’liler olmak üzere, ANAP, DYP ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) milletvekilleri, eski politikacılar, mahalli idareciler, iş ve işveren kuruluşlarının katılımıyla kurulan AKP, Milli Görüş kimliğinden sıyrıldığını ifade etmekte olup (Özdemir, 2012a: 206), kendini merkez sağda yer alan bir parti olarak tanımlamaktadır. Siyasi çizgisini ise, Türkiye’de merkez sağ çerçevesinin bugün geldiği noktanın çok iyi bir tarifi olan “muhafazakâr-demokrat” kimliğiyle ifade etmiştir (Mert, 2007: 116-117).

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden ANAP, 12 Eylül 1980 Askeri İhtilali’nin ardından, 20 Mayıs 1983’te, 24 Ocak 1980 Kararları olarak adlandırılan ekonomik önlemler paketini hazırlayan, 12 Eylül döneminde bir süre ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığı görevini üstlenen Turgut Özal tarafından kurulmuştur. Özal’ın çevresinde örgütlenmiş, büyük ölçüde kişiselleşmiş bir parti görünümüne sahip olan ANAP’ın (Mutlusu, 2010: 375) lideri olan Özal’ın kişilik özellikleri “Yeni Sağ”ın hegemonik gücünü kullanmasında kendisine büyük ölçüde yardımcı olmuştur. ANAP’ın hâlâ Özal’la özdeş tutulması da lider merkezli “Yeni Sağ” parti retoriğine işaret etmekte olup (Safi, 2005: 178), ANAP merkez sağ çizgi içerisinde yer almıştır. Merkez sağ çizgide Adnan Menderes ve Süleyman Demirel’den sonra ANAP lideri Turgut Özal üçüncü büyük lider olarak yerini almıştır (Çavuşoğlu, 2009b: 271). Türk siyasal hayatında, 1983 genel seçim sonuçları ile başlayan sürece ANAP ve lideri Turgut Özal damgasını vurmuştur. Bu dönemde ülkemizde birçok değişiklik görülmüştür. 1980 öncesinde toplumda, ekonomide ve politikada varolan ‘devlet belirleyiciliği’, 24 Ocak 1980 Kararları’nın mimarı olan Özal’la bozulmuştur. Özal, sağ ve sol kavramlarını o güne kadar anlaşıldığı biçimiyle reddetmiş ve kurduğu partinin hemen her görüşü kapsamına özen göstermiştir (Taşdemir, 2005: 176). Şöyle ki ANAP; “mukaddesatçı sağ”, “milliyetçi sağ”, “liberal sağ” ve “sosyal demokrasi” olmak üzere dört farklı siyasi eğilimi birleştirme iddiasında olup, bu özelliği ANAP’ın bir geçiş dönemi partisi olma özelliğini fazlasıyla açıklamaktadır (Arslan, 2007: 3).

1983 genel seçimlerinin ülkemizdeki mutlak galibi sağ kanattır. Siyasi yelpazenin sağında bulunan partiler bu seçimlerde toplamda %68.41 oranında oy alarak, 400 sandalyeli Meclis’te, 282 milletvekili çıkarmışlardır (Arslan, 2007: 5). Merkez sağın önemli partilerinden olan ANAP, 6 Kasım 1983’te yapılan genel seçimlerde %45.14 oy oranıyla 212

milletvekili çıkararak tek başına iktidara gelmiştir. 25 Mart 1984'te yapılan yerel seçimlerde %41.5 oy oranıyla ANAP yine birinci parti konumunu korumayı başarmıştır. 28 Eylül 1986'da yapılan ara seçimlerde, ancak oyların %32'sini almış olup, 29 Kasım 1987'de yapılan genel seçimlerde de oylarını bir önceki genel seçime göre düşürmesine (%36.31) rağmen, 450 sandalyeli mecliste 292 milletvekili çıkararak yine tek başına iktidar olmuştur (Anavatan Partisi, 2012).

Her iki genel seçimin sonunda tek başına iktidara gelen ANAP merkez sağda yer alan ve muhafazakârlığı benimseyip, muhafazakârlık yerine milli ve manevi değerler kavramını kullanarak görüşlerini açıklayan diğer partilerden farklı olarak, tüzük ve programında muhafazakârlığı tanımlama çalışmalarına ilk başlayan partidir (Çavuşoğlu, 2009a: 173). Ayrıca askeri ihtilalin yarattığı siyasal boşluğu iyi değerlendiren Özal, merkez sağın kentlerde tutunamama krizini aşmasını sağladığı gibi, dünyada iktisadi ve politik açıdan egemen olan aktörlerle kurduğu ittifakın nimetlerini de iyi kullanarak, yeni bir merkez sağ yaratmayı başarmıştır (Taşkın, 2009: 164). Demokrasinin olduğu yerde, serbest piyasanın olacağını ve serbest piyasa ekonomisi anlayışıyla demokrasinin birbirini tamamladığı görüşünü benimseyen Özal'la (Çınar, 2001: 7), politik örgütlenmede ve Türk ekonomisinin gidişatında birbirinden değişik anlayışlar gündeme gelmiştir. Özal döneminde ANAP, bu çerçevede dışa açılmacı ve ihracata dayalı bir ekonomik büyüme stratejisi ve devletin ekonomiden el çekmesi gerektiğine dayanan bir ekonomi politikası ile toplum-devlet ilişkisinin çoğulcu ve demokratik bir içeriğe kavuşturulması amacını güden bir politika izlemiştir. Bu politikanın sonucu olarak, Özal'ın Batı'nın gerçek değerleri olarak “serbest fikir özgürlüğü” ve “serbest piyasanın değerleri” 1980'li yılların sonlarında belirgin ölçüde kabul görmüştür. Özal'dan sonra 1990'lı yıllarla birlikte, özel sektör ile kamu sektörünün birliği, başka bir ifadeyle devlet ile toplumun organik birliği arzulanmaktadır. Sağcısı ve solcusu ile tüm toplumsal kesimler ve burjuvazi, daha sivil toplumcu ve katılımcı bir ülke izini sürmeye başlamıştır. Liberal-demokratik nitelik taşıyan bu iz, merkez sağ ve sol politikacılar, bazı Sosyalist çevreler, kentli orta sınıflar, sivil toplumcu İslami çevreler tarafından kabul görmeye başlamıştır (Çaylak, 1999: 476, 486).

Özal döneminde ANAP, başından beri liberal ekonomi politikaları ile milliyetçi ve dindar muhafazakâr ideolojileri sentezleme üzerine kurulu olan merkez sağ siyaset zemininden uzaklaşmamış, liberalizmle milliyetçiliği kaynaştırarak dinamik ve dışa açık bir

şehirli toplum ideolojisine dayanmış, merkez sağın bu sentez veya denklemini yeniden tazelemiştir (Mert, 2007: 7).

Ancak 1980'den sonra reformcu bir siyasetçi olarak isim yapan Özal, bu dönemde hızlı bir dönüşüm geçirmiş ve popülist bir yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Bu arada 1989'da partisinin oylarıyla Cumhurbaşkanı seçilen Özal, kendisinden sonra Partide hiçbir etkisi olmayan TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut'u Genel Başkanlığa taşımıştır. Genel Başkan Akbulut olmasına rağmen Partideki bütün kararlarda Özal'ın ve ailesinin etkisi oldukça fazlaydı. Akbulut'un 18 aylık etkisiz liderliğinden sonra, Haziran 1991'de yapılan Olağan Kongre'de Mesul Yılmaz Genel Başkanlığa seçilmiştir. Yılmaz döneminde ise, Özal'ın Parti içindeki etkisinin gittikçe azalmaya başladığı görülmüştür (Yılmaz, 2008: 13).

3. KENTLEŞME SÜRECİ, KENTSEL TOPRAK VE KENTSEL TOPRAK POLİTİKALARI

Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşturucu olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlenmeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere neden olan nüfus birikim süreci (Keleş, 1998: 80) olarak ifade edilebilen kentleşme ile kentlerdeki nüfus artmıştır. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde barınma, sağlık, eğitim, ulaşım, spor, sanayi, ticaret ve yönetim gibi sosyal ve ekonomik etkinlik olanaklarının artması gerekmektedir. Sağlıklı bir kentleşmenin gerçekleştirilebilmesi ve sıralanan bu kentsel işlevlerin yerine getirilebilmesi için gereksinim duyulan ilk ve en önemli öge kentsel topraktır (Köycü, 2004: 1). Kentsel işlevlerin gereği gibi yerine getirilmesinde gözetilen ivedilik, kamu kesiminin toprağa olan gereksinimini artırdığı gibi, bu alanda faaliyette bulunan özel kesimin artan kent toprağı istemi toprağın değerini sürekli olarak yükseltmektedir. Ayrıca bir arazi parçasının önce tarımsal kullanımdan kentsel kullanıma dönüştürülmesi, akabinde altyapısının hazırlanması, yol, otopark ve yeşil alan gibi birtakım kamusal hizmetlerle öteki tesislere kavuşturulması da kentsel toprakların değerini yeniden artırmaktadır (Yeşil, 2008: 30). Kentsel toprağın son derece sınırlı, çoğaltılamayan ve taşınamayan bir mal olması gibi özellikleri onu elinde bulunduranlara tekel niteliğinde bir ayrıcalık ve üstünlük kazandırır (Keleş, 2004: 600). Bu öneminden ve özelliklerinden dolayı sahiplerine yönelik olarak, kentte bulunma ve faaliyet gösterme, kentteki diğer faaliyetlere erişebilme, edinilmiş ve edinilmek

istenen sosyal statünün mekâna yansıttığı kent bölümünde bulunma, güvenceli servet biriktirme, haksız ve yorulmadan kazanç sağlama gibi işlevler göstermektedir (Kartal, 1977: 29-30).

Bu noktada karşımıza kentsel rant olgusu çıkmaktadır. Kentsel toprakta rant yaratan mekanizmaları; kentsel toprak spekülasyonu (arsa spekülasyonu), merkezi ve yerel yönetimlerin politika ve uygulamaları ile kent planlaması şeklinde üçe ayırmak mümkündür (Önal, 2002: 51). İlerde oluşabilecek değer artışlarından yararlanabilmek amacıyla, bireylerin ellerindeki arsaları boş bekletmeleri ve bu amaçla arsa satın almaları (Keleş, 2004: 601) anlamına gelen kentsel toprak spekülasyonunun kaynağını, kentin büyümesiyle birlikte kentsel topraklarda ortaya çıkan hızlı değer artışları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, enflasyonist baskıların ve diğer üretim girişimlerinde riskin yüksek düzeyde olduğu ülkelerde kentsel toprak spekülasyonu yaygınlık kazanmakta (Ertürk, 1995: 167) olup, sağlıklı ve düzenli bir kentleşmeyi engellemektedir. Şöyle ki, kentsel toprağın spekülasyon sonucu aşırı değer kazanması, bu toprakların oldukça küçük parsellere ayrılarak satılmasına, toprağın her metrekaresinin inşaat için kullanılmasına yol açmaktadır. Bu durum da yüksek yoğunluklu, düşük standartlı ve gerekli sosyal donatı alanlarından mahrum bir kentleşmeyi beraberinde getirmektedir (Yeşil, 2008: 38).

Toprak kullanım ve değerlerinin sadece fiyat mekanizması tarafından saptanması durumunda, toplumsal olarak talep edilmekle birlikte, daha az kârlı olduğu veya kârlı olmadığı için, park, bahçe, yol gibi kamunun kullanımına açık alanlar için toprak kullanımı gibi bazı ihtiyaçların piyasa tarafından ihmal edilebileceği noktasından hareketle bu alana devlet müdahalesi haklı ve gerekli görülmektedir (Evans, 1988: 39). Çünkü özel kesim tarafından kârlı görülmeyen işler rağbet görmemekte ve bunlar geri plana itilmektedir. Ancak kamu kesiminin toplumsal fayda ilkesinden hareketle, özel kesim tarafından üstlenilmeyen bazı yatırımları göğüslemesi gerekmektedir. Bu da merkezi yönetim ve yerel yönetimlerce bazı alanlarda müdahale ve yatırımları kaçınılmaz kılmaktadır. Kamu kesimince yapılan bu yatırımların ise pozitif dışsallık boyutu ağır basmaktadır. Başka bir ifadeyle, kamu yatırımları genellikle yakınındaki emlakın değerini artırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu süreç, hem toprak kullanım biçimlerinde hem de toprak değerlerinde değişime yol açmaktadır. Kamu yatırımlarından taşan bu kârlılık etkisi, geliştiricilerin ve spekülâtörlerin ellerinde tuttıkları toprak parçalarının değerlerinin artmasına neden olmaktadır (Önal, 2002: 56).

Kentlerin büyümesine ve gelişmesine yön verme, kentleri düzenleme amacı bulunan kent planlaması, bu amaca erişebilmek için kentsel toprakları ve kentsel toprak değerlerini doğrudan etkileyecek kararlar üretmektedir. Yerel planlar yaparak ve imar denetim gücünü kullanarak toprak arzını sınırlayan yerel yönetimlerin bu uygulamaları sonucunda toprak değerleri yükselmektedir. Toprak değerleri üzerindeki bu etkisinden dolayı planlama, bir bütün olarak toplumdan çok, müteahhitlere ve yatırımcılara yarar sağlamaktadır. Bu durum, planlama sisteminin toprak spekülasyonu ile yakından bağlantılı olduğunun kanıtı olarak değerlendirilmekte ve planlama sisteminin gelir ve refah bölüşümündeki eşitsizlikle kaynak kullanımındaki etkinsizliğin artmasına neden olduğu ileri sürülebilmektedir (Evans, 1998: 53; Köycü, 2004: 58).

Bu noktada kentleşme sürecine bağlı olarak gereksinim duyulan ve kentlerde önemli rant alanları olarak görülen kentsel topraklar üzerindeki bireysel iyelik ile toplum ve kamu yararını bağdaştırmaya, bireysel arsaların toplum yararına aykırı kullanımını önlemeye, arsa sunusunu artırarak dar gelirli geniş kitlelerin barınma sorununu çözmeye çalışan çağdaş kentsel toprak politikalarına önemli roller düşmektedir. Kentsel toprak politikaları da birtakım araçlar vasıtasıyla sürdürülmektedir. Kentsel toprakların kamusal amaçlara uygun şekilde kullanımını sağlamanın en önemli ve geçerli yollarından biri şüphesiz vergilemedir. Kent topraklarının elverişli düzeyde kullanılabilmesi, öncelikli olarak imar sınırları içerisindeki yol, su, kanalizasyon, elektrik, otobüs, okul, hastane, park gibi hizmet ve olanaklardan yararlanmaya elverişli durumdaki arsaların uzun süre boş kalmamasını gerektirmektedir. Bu koşullar altında boş duran arsaların vergilendirilmesi, yönetimlerin elinde bulunan ilk argümandır (Keleş, 2004: 606). Vergileme temelli ikinci araç, kent imarının yerini ve türünü etkileyecek bir verginin konmasıdır. Böyle bir verginin konmasıyla kent sınırları içinde, istenilen yerlerdeki bir arazinin kullanma şekli arzulanan amaçlara uygun hale getirilir. Yatırımların yoğun olduğu bölgelerde bu verginin oranı yüksek, daha az tercih edilen bölgelerde ise düşük olur. Bu politika kentsel gelişmenin arzulanan biçimde ve yönde gerçekleşmesi için kullanılabilir önemli bir araçtır. Bir başka vergileme aracı ise, gayrimenkullerin el değiştirmesi durumunda alınan vergidir. Bu vergiyle de kent arsalarının gereğinden fazla el değiştirmesi ve fiyatların artması önlenmektedir. Vergileme politikasının “emlak vergisi tahakkuk ettirilmesi” biçimi de bir diğer araç olarak sayılabilir (Yavuz ve diğerleri, 1973: 45-46). İlerde baş gösterecek olan kent toprağı sıkıntısının ortaya

çıkarcacağı sorunları önlemede kullanılabilecek önemli kentsel toprak politikası araçlarından biri de kent topraklarının kamu yönetimlerince satın alınmasıdır (Köycü, 2004: 21). Ayrıca iyelik hakkının kamu kesimine geçmesini öngörmemekle birlikte, kamu ve toplum yararına kullanılmasını amaçlayan araçlar da kentsel toprak politikasında önemli yere sahiptir. Bu araçlardan biri de kent arsalarının el değiştirmesinin önlenmesidir. Bu ise arsa fiyatlarının denetlenmesi ve dondurulması yoluyla gerçekleşmektedir (Keleş, 2004: 612). Bu yöntem de millileştirmeden sonra, faydalanmak isteyenlere arsaların uzun süreli kiralara verilmesi ile belli bir tarihe göre fiyatları dondurmak şeklinde uygulanabilmektedir. Millileştirmeden sonra, yararlanmak isteyenlere arsaların uzun süreli kiralara verilmesi yönteminde, toprağın mülkiyeti ile üzerindeki yapının mülkiyeti birbirinden ayrı şeyler olarak düşünülmektedir. Toprağın mülkiyeti kamunun olacak, bu toprağa inşaat yapmak isteyenler de burayı ilgili kamu idaresinden belli ve uzun bir süre için kiralayacaktır. İsrail bunun en başarılı örneğini vermiştir. Belli bir tarihe göre fiyatları dondurmak ise, kira denetimi amaçlı bir uygulama olup, Norveç ve Hollanda gibi ülkelerde uygulanmıştır (Yavuz, 1962: 155-156).

4. TURGUT ÖZAL DÖNEMİNDE ANAP'IN KENTSEL TOPRAK POLİTİKALARI

İstatistiklere bakıldığında 1980 sonrası dönemde genel nüfusun giderek arttığı, nüfusun kentlerdeki oranının da daha önceki dönemlerin aksine kırdaki oranından fazla olduğu, başka bir ifadeyle kır-kent dağılımının kent lehine olacak şekilde farklılaştığı söylenebilir (Özdemir, 2012b: 7). Bu farklılaşmanın arkasında kentsel alanlarda ağırlıklı olarak konuşlanan eğitim, sağlık, ulaşım hizmetleri, kamu kesiminin uyguladığı ekonomi politikaları nedeniyle kırsal kent yerleşimleri arasında ara engellerin oluşması ve aşamalı olarak göçün başlaması, ülkede göç veren bölgelerdeki kentsel yapıların kırsal nitelik arz etmesi (Peker, 1999: 297) gibi nedenlerin yanı sıra, 1980'li yıllardan sonraki dönemde tarım ve hayvancılık politikalarında yapılan olumsuz değişikliklerden dolayı Türk tarımında görülen gerileme gibi etkenler yatmaktadır (Usumi, 1999: 39-42). 24 Ocak 1980 Kararları'ndan sonra ülkede uygulanan neo-liberal politikalarla tarımın serbest piyasa koşullarına bırakılması sonucu tarımsal girdi fiyatları ve faizlerinde artış, buna bağlı olarak tarımın iç ticaret haddinde düşüşler görülmüştür. Sonuç olarak tarım kesiminin içinde bulunduğu bu olumsuz tablo köyden kente göçü artırmıştır (Önal, 2002: 92). Ayrıca 1980'li yıllarda Türkiye'nin Doğu ve

Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde görülmeye başlanan terör ve güvenlik nedeniyle, gerekli maddi birikimden yoksun, kentle tanışıklık düzeyi yok denecek kadar az olan büyük bir nüfus kitlesi gönülsüz olarak yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Özdemir, 2012b: 14). Bu gelişmelerin sonucu olarak, 1980 sonrasında Türkiye'de kentleşmede artış görülmüştür. 1980'li yılların ilk yarısında kentleşme ciddi bir tırmanışa geçmiş, hatta Cumhuriyet tarihinde ilk kez kırsal nüfus %5 civarında azalmış, bunun paralelinde gecekondulaşma oranı da yükselmiştir. Çünkü bu dönemde kentleşmeye etki eden itici, iletici ve çekici etmenlerin hepsi en üst düzeyde etki göstermiştir. Bu noktada hükümetlerce uygulanan popülist politikalar da katalizör görevi görmüştür. 1980'lerin ikinci yarısından sonra da çevrece de korunması gereken mahallerde kaçak yapılar belirmeye başlamıştır (Çalışkan, 2006: 59).

Dünyada 1980'lerde kentlerde ekonomik, sosyo-kültürel, mekânsal ve politik açıdan birçok değişim yaşanmakla birlikte, kentlerin gelişim ve dönüşüm dinamiklerinde de önemli farklılaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır (Uzun, 2006: 31). 1980'li yıllar Türkiye için de yeni bir dönemin başlangıcıydı. 24 Ocak 1980 Kararları'yla önceki dönemin içe dönük kalkınma politikalarının yerini neo-liberal politikalara bırakmasıyla, Türkiye ekonomisi dünya sermaye akışlarına kapılarını açmıştır (İslam, 2006: 47). 24 Ocak 1980 Kararları'nın mimarı olan Özal, iktidara geldiğinde liberal bir ekonomi politikası benimsemiş ve yeni sağ olarak adlandırılan politik söylemine paralel olarak bir dizi yasa çıkarmıştır. 1980'li yıllarda kentsel alanlarda yaşanan dönüşüm süreci başlangıçta, liberal politikaların uygulamaya konduğu ANAP Hükümeti tarafından çıkarılan gecekondulaşma yasaları ve bu yasalar çerçevesinde uygulanan İslah İmar Planları ile başlamış, daha sonraları da “özellikli” bölgeler için geliştirilen “özel projeler” ile ivme kazanmıştır (Sönmez, 2006: 121). Özal döneminde kentleşme olgusunu derinden sarsan ve sağlıklı bir kentleşmeye büyük sekte vuran gelişmelerden birisi, 1984 yılında çıkarılan 2981 Sayılı “İmar ve Gecekondulaşma Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”dur (Gecekondulaşma Yasası). Bu yasayla gecekondulaşma af getirmenin ötesinde çok katlı olmayan gecekondulaşma bölgelerinin ıslah imar planlarıyla apartmanlaşmasına yol açılmak istenmiş ve gecekondulaşma yapanlara kentsel ranttan pay alma imkânı yaratılmıştır. Gecekondulaşma affının böyle bir nitelik değiştirmesi kentlerin imarlı bölgelerindeki kaçak yapıların affını da beraberinde getirmiş olup, böylece imar planlaması anlamını büyük ölçüde yitirmiştir (Tekeli, 1991: 23). 1980 sonrasında iktidara gelen ANAP iktidarı, gecekondulaşmaya gecekondulaşmanın

değişim değeri olduğunun, diğer bir ifadeyle gecekondulular mahallelerinin kentin gelişme alanları olma potansiyeli taşıdığına ipuçlarını vermiştir. Çıkarılan bu yasa da gecekondulular alanlarının iyileştirilmesinden ziyade, apartmanlaştırılması için getirilmiştir. 1980 sonrasında gecekondulular için kentte tutunmanın neredeyse tek yolu kentsel rantlar olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu algılamının kökeninde de 1984 yılında çıkarılan 2981 Sayılı Kanun yatmaktadır (Bozkulak, 2005: 241-243). Çünkü bu kanunla gecekondulular arazisi üzerinde dört kata kadar bina yapılmasına izin verilerek, gecekondululara formel konut piyasasında rant yolu açılmış; gecekondulular arazisi önemli düzeyde kazanç getiren ticari bir metaya dönüşmüştür. Ayrıca Özal'ın gecekondululara formel konut piyasası içine çekmek için yaptığı yasal düzenlemelerin sonucunda ortaya çıkan yasal rantın yanında, gecekondulular alanları üzerinden enformel piyasada işleyen büyük rantlar belirmeye başlamış ve olayın aktörleri olarak arazi mafyası/gecekondulular mafyası gündeme gelmiştir (Erman, 2004).

Özal Hükümetleri Dönemi'nde kentsel topraklarla ilgili olarak çıkarılan bir diğer önemli yasa, 1985 tarihli 3194 Sayılı "İmar Kanunu"dur. Bu yasa da 1980 sonrasında uygulanan yeni sağ politikalarının bir uzantısı olup, yasayla Türk yönetim sisteminde ortaya çıkan eğilimlerden biri olarak daha önceden tümüyle merkezi yönetimin elinde olan imar planlama yetkileri belediyelere devredilmiş, başka bir ifadeyle imar planlaması desantralize edilmiştir. Bu yasayla merkezi yönetimin imar planları üzerindeki onaylama yetkisi kaldırılarak, belediye sınırları içindeki yerlerin nazım ve uygulama imar planlarının belediyeler tarafından yapılması hükmüne bağlanmıştır (Aydınlı, 2003: 73). Bu yasayla yerel yönetimlerin öneminin artmasının yanı sıra, kentsel rantların dağıtımını konusunda da yerel yönetimlere yeni roller yüklenmiştir. Planlama, plan onaylama ve uygulama tekeli elinde bulunduran belediyeler, sahip olduğu bu güç nedeniyle yerel yaşamın merkezi haline gelmiştir. Bu yönüyle belediyeler, kentsel toprak rantının biçimsel oluşum ve bölüşümünde, devlet topraklarını özel mülkiyet havuzuna ekleyerek, özel malları ile ortak mallarını rant büyüklüğü üzerinde doğrudan belirleyici olacak şekilde kullanarak ve kentsel düzenleme kararları doğrultusunda harcama yaparak sermaye birikim sürecine çok sayıda ve gür kanallar açmak suretiyle ortaya çıkmaktadır (Güler, 2006: 336).

Özal döneminde daha sonradan çıkarılan yasalarla da, bir kentsel rant alanı olarak gecekonduluların önemi artmıştır. Şöyle ki 1986 yılında çıkarılan 3290 Sayılı "2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi

Hakkında Kanun”la müstakilen kendisine ait arsa üzerinde imar mevzuatına aykırı yapı yapanlara, yapı ruhsatı verilmesinin yolu açıldığı gibi, daha önce imar mevzuatına aykırı olarak ruhsat verilip de, bu ruhsata ve eklerine göre inşa edilen veya inşa halindeki yapılarla, her ne sebeple olursa olsun kullanma izni iptal edilen yapılara ruhsat ve kullanma izinlerinin verilmesinin yolu açılmıştır. Ayrıca bu yasayla köy muhtarlarından alınan her türlü izin, ruhsat ve iskân da yasa kapsamına alınmış olup, ruhsatlı ve iskânlı yapılar sayılmaktadır (md. 9).

Bu yasanın akabinde çıkarılan 3366 Sayılı “3290 Sayılı Kanun ile 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile ıslah imar planı ya da kadastro planları ile belirlenen alanlarda doğrudan tapu verilmesi öngörülerek, gecekondunun kapsamı daha da genişletilmiştir. 1988 yılında kabul edilen 3414 Sayılı Kanun’la da 775 Sayılı Gecekondun Kanunu’nun gecekonduyu sınırlayan, bir çeşit denetim getiren bazı maddeleri değiştirilerek, belediye ve mücavir alan sınırları içinde kalan gecekondularla ilgili işlemlerde yetki sahibi olan anakent ve valiliklerin yetkileri tümüyle ilçe belediyelerine devredilmiştir. Ayrıca bu yasayla 775 sayılı yasanın, kendilerine arsa ya da konut tahsis edilenlerin yirmi yıl süre ile bunu satmak ya da devretmek hakkını kısıtlayan 34. Maddesi de yürürlükten kaldırılmış olup, bunun sonucunda gecekondular arsa ya da konutlarını satarak ya da müteahhitlere kat karşılığı vererek rant sağlamışlar ya da gecekondun inşa etmeye devam etmişlerdir. Bu yasal düzenlemelerle güçlenen yerel yönetimlerin özellikle 1985’ten sonra ürettikleri spekülasyon imar kararları ekseninde oluşturdukları imar planları ve yine yerel yönetimlerin denetimsiz imar yetkileri giderek kaçak ya da yasak arsa ve arazi rantını yükseltme adına oluşturulmuş bir kent formunu meydana getirmiştir (Özden, 2006: 220).

Özal döneminde ANAP Hükümetleri tarafından çıkarılan gecekondun affi yasaları ve bu yasaların sağladığı yeni imar haklarıyla, bir yandan küçük ölçekli sermayenin kentsel alanda önü açılırken diğer yandan da gecekondun nüfusu olarak adlandırılan düzensiz konut alanlarında yaşayan ferlerin yeni sağ projesine eklenmeleri amaçlanmış ve bu büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Bu amaçla uygulamaya konan ıslah imar planları belli düzeyde başarıya ulaşmış, birçok büyük kentteki gecekondun alanları bu yolla düzenli konut alanlarına dönüşmüştür. Ancak kazanılan tecrübeler, her gecekondun alanının dönüşüm sürecinde eşit şansa sahip olmadığını göstermektedir. Gecekondun alanlarının imarlı kent parçalarına olan

yakınlığı bu süreçte belirleyici rol oynamış ve birçok gecekondulu alanı ıslah imar planı yapılmış olmasına rağmen dönüşmemiştir (Sönmez, 2006: 122).

Çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği gibi, Özal 1980’den sonra hızlı bir dönüşüm geçirmiş ve popülist bir yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Gecekondulu afları da bunun açık bir göstergesidir. Özal Dönemi ANAP Hükümetleri’nin iktidara geldiği yılların koşulları da, ANAP’ın izleyeceği kentsel toprak politikalarının seyrini yakından etkilemiştir. Güneydoğu sorununun şiddetlendiği yıllarda iktidara gelen Turgut Özal dönemi ANAP hükümetleri döneminde, devletin gecekondulaşmaya gizil destek verdiği de iddia edilmektedir. Bu dönemde başlayan terör ve güvenlik sorunundan dolayı önce mezradan yakın bir kente oradan ise uzaktaki daha büyük ve iş olanaklarının görece yoğun olduğu bir kente doğru yapılan göçe, devletin, ülkenin geçirdiği özel şartları göz önünde bulundurarak gizil destek verdiği söylenmektedir. Hatta 12 Eylül 1980 Askeri İhtilalinden sonra gündeme gelen, ANAP iktidarları tarafından teşvik edilen “devlet-gecekondulaşma ilişkisi”nin üçüncü sacayağında devletin kimi politik nedenlerle “bazı belirlenmiş” gecekondulu mahallerini ya da bunların hemen yanı başında gecekondulaşmayı açık teşvikine de dikkat çekilmektedir (Dural ve Yaş, 2007: 29).

5. SONUÇ

Dayanak noktaları milliyetçilik, muhafazakârlık ve liberal ekonomi politikaları olan merkez sağın ülkemizdeki tarihi serüveni 1946’da kurulan DP ile başlamış olup, 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali’nden sonra AP ve YTP ile 12 Eylül 1980 Askeri İhtilali’nden sonra da MDP, ANAP ve DYP ile devam etmiş ve 2001’de kurulan AKP ile günümüze kadar sürmüştür. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden ANAP, ülkemizin kapılarını serbest piyasa ekonomisine açan 24 Ocak 1980 Kararları’nın mimarı ve merkez sağda Menderes ve Demirel’den sonra gelen 3. büyük lider olan Özal taraftan kurulan, dışa açılımcı, liberal ekonomi politikasını benimseyen, milliyetçi dindar muhafazakâr ideolojilere dayanan bir siyasi partidir.

ANAP’ın iktidara geldiği 1980’li yıllarda kır-kent yerleşimlerinde konuşlanan kamusal hizmetlerin düzeyleri arasındaki uçurum, uygulanan neo-liberal politikalarla tarımda izlenen yanlış politikalar, Güney Doğu ve Doğu Anadolu’da görülmeye başlanan terör ve güvenlik sorunları nedeniyle kırdan kente doğru yoğun bir nüfus akışı gerçekleşmiş olup, bu

da beraberinde hızlı bir kentleşmeyi getirmiştir. Kentleşmeyle artan sosyal ve ekonomik etkinlik gereksinimlerinin giderilebilmesi ve sağlıklı bir kentleşmenin gerçekleştirilmesi için, ihtiyaç duyulan en önemli öge kentsel topraklardır. Ancak son derece sınırlı, çoğaltılamayan ve taşınamayan bir mal olan kentsel topraklar, onun iyeliğini elinde bulunduranlara bir ayrıcalık ve üstünlük, başka bir ifadeyle bir rant sağlama aracına dönüşmüştür. Burada karşımıza kentsel toprak spekülasyonu, merkezi ve yerel yönetimlerin politika ve uygulamaları ve kent planlaması şeklinde ifade edilen, rant yaratıcı mekanizmalar çıkmaktadır.

Neo-liberal ekonomi politikalarını benimseyen ANAP'ın Özal'lı yıllarında, kentsel topraklar toplumun yararına aykırı olarak dar gelirli kesimlerden ziyade sınırlı sayıda kişiyi önceleyen bir kentsel toprak politikasıyla yönetilerek önemli rant alanlarına dönüşmüştür. İlk kez 1984'te çıkarılan ve daha sonraki yıllarda da kapsamı gittikçe genişletilen gecekondularıyla, birtakım siyasi nedenlerden dolayı gizil ve açık olarak gecekondulaşmanın teşviğiyle, gecekondular kentsel ranttan pay almanın başlıca araçlarından birine dönüşmüş ve imar planlaması büyük ölçüde etkisini yitirmiştir. 1985'te çıkarılan İmar Kanunu'yla kentsel rantların dağıtımında yerel yönetimlere yeni roller yüklenmiştir. Daha sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle de kentsel toprak konusunda yerel yönetimlerin, özellikle de belediyelerin yetkileri artırılmıştır. Yetkileri artan belediyelerin ürettikleri spekülatif imar kararlarıyla ve denetimsiz imar yetkileri kaçak/yasak arsa ve arazi rantını yükseltmiştir.

Kısaca, Özal döneminde ANAP, popülist bir yaklaşım içinde liberal ekonomi anlayışına ve yeni sağ politikasına paralel olarak yaptığı yasal düzenlemelerle, toplumsal faydadan ve sağlıklı bir kentleşmeden uzak bir kentsel toprak politikası izlemiştir. Çıkarılan af yasalarıyla kentsel toprak spekülasyonu artmış, yerel yönetimlerin yetkileri artırılarak kaçak ve yasak yapılaşmadan doğan rant yükselmiş, imar mevzuatı esnetilerek gecekondular ve kaçak yapılar teşvik edilmiştir. Ayrıca kentsel toprak politikaları araçlarından olan vergileme, kent topraklarının kamu yönetimlerince satın alınması, kent arsalarının el değiştirilmesinin önlenmesi gibi araçlar etkin olarak kullanılmamıştır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, (2011), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Anavatan Partisi, (2012), http://tr.wikipedia.org/wiki/Anavatan_Partisi, İnd. Tarihi: 12.08.2012.
- ARSLAN, Ali, (2007), “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'nin Siyasi Yapısı”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 11, s. 1-29, <http://www.akademikbakis.org/sayil1/makale/aliarslan.pdf>, İnd. Tarihi: 27.07.2012.
- AYDINLI, Halil İbrahim, (2003), “1980 Sonrası Türk Belediye Sisteminde Yeni Liberal ve Desentralist Eğilimler”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 73-86.
- BOZKULAK, Serpil, (2005), “Gecekondu Varoşa: Gülsuyu Mahallesi”, Hatice Kurtuluş (Der.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yay., s. 239-266.
- ÇALIŞKAN, Zekeriya, (2006), “Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondulaşma”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 55-61.
- ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin, (2009a), “ Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül sonrası Partileşme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 22, s.165-178.
- ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin, (2009b), “ Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19, Sayı: 2, s: 265-278.
- ÇAYLAK, Adem, (1999), "1980 Sonrası Türkiye'sinde Neo-Liberal Canlanma", *Yeni Türkiye*, Sayı: 25, s. 473-490.
- ÇINAR, Yusuf, (2011), “Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 26, s. 1-19, <http://www.akademikbakis.org/26/09.pdf>, İnd. Tarihi: 10.07.2012.
- DURAL, A. Baran, Sedef YAŞ, (2007), “Göç Eden Nüfusta Grup-İçi Tabakalaşma ve Siyasetin Yeniden Şekillenmesi”, *Akademik Fener Dergisi*, Sayı: 8, s. 22-31.
- ERMAN, Tahire, (2004), “Gecekondu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondu Kurguları”, *European Journal of Turkish Studies*, Sayı: 1, <http://ejts.revues.org/index85.html#entries>, İnd. Tarihi: 09.08.2012.

- ERTÜRK, Hasan, (1995), *Kent Ekonomisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay.
- EVANS, Alan W., (1988), “The Teory of Land Values-A Reintroduction”,
Discussion Papers in Urban and Regional Economics, Vol: 1 (1988/89), pp. 34-67.,
<http://www3.interscience.wiley.com/search/allsearch?mode=quicksearch&WISindexid1=WISall&WISsearch1=The+Teory+of+Land+ValuesA+Reintroduction>, Erişim Tarihi: 13.07.2012.
- GÜLER, Birgül Ayman, (2006), *Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*, Ankara: İmge Kitabevi.
- İSLAM, Tolga, (2006), “Merkezin Dışında: İstanbul’da Soylulaştırma”, David Behar-Tolga İslam (Der.), *İstanbul’da “Soylulaştırma” Eski Kentin Yeni Sahipleri*, İstanbul: Bilgi Yay., s. 43-58.
- KARTAL, S. Kemal, (1977), “Kent Toprağında Özel Mülkiyet Hakkının Doğurduğu Sorunlar”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 17-48.
- KELEŞ, Ruşen, (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi.
- KELEŞ, Ruşen, (2004), *Kentleşme Politikası*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- KÖYÇÜ, Hüseyin Kutlu, (2004), “Türkiye’de Kentsel Toprak Politikalarının Uygulama Aracı Olarak Kamulaştırma”, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- MERT, Nuray, (2007), *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- MUTLUSU, A. Faruk, (2010), “Anavatan Partisi”, Turgay Uzun (Der.), *İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, s. 375-390.
- ÖNAL, Ayşegül Yakar, (2002), “Kentsel Toprak Rantı Teorileri ve Bir Uygulama: İstanbul Esenkent Örneği”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- ÖZDEMİR, Hakan, (2012a), “Demokrat Parti (DP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, s. 188-209.
- ÖZDEMİR, Hakan, (2012b), “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 30, s. 1-18, <http://www.akademikbakis.org/30/11.pdf>, İnd. Tarihi: 11.06.2012.

- ÖZDEN, Pelin Pınar, (2006), “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, s. 215-233.
- PEKER, Mümtaz, (1999), “Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı”, Oya Baydar (Der.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 295-304.
- SAFİ, İsmail, (2005), “Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel-Siyasal Temelleri ve ‘Muhafazakâr Demokrat’ Kimlik Arayışları, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- SÖNMEZ, Nihan Özdemir, (2006), “Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri”, *Planlama*, Sayı: 2, s. 121-127.
- SUNAY, Cengiz, (2010), “Demokrat Parti, Çok Partili Hayata Geçiş”, Turgay Uzun (Der.), *İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, s. 163-204.
- SÜZER, Bade, (2010), “Türkiye’de Merkez Sağ”, *Genç Düşünce Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 103-175.
- ŞENER, Mustafa, (2006), “Seçim Sonuçları Değerlendirmesi 1984 Yılı Raporu”, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1984.php, İnd. Tarihi: 16.08.2012.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, (2001), *Türk Siyasal Muhafazakarlığın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Ankara: Kadim Yay.
- TAŞDEMİR, Erdem, (2005), “1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasal Hayatı ve Basın-Siyaset İlişkisi”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, s. 173-180.
- TAŞKIN, Yüksel, (2009), “Türkiye’de Sınıfsal Yeniden Yapılanma, AKP ve Muhafazakâr Popülizm”, Ümit Kurt (Der.), *AKP Yeni Merkez Sağ mı?*, Ankara: Dipnot Yay., s. 157-180.
- TEKELİ, İlhan, (1991), *Kent Planlaması Konuşmaları*, Ankara: TMMOB Yay.
- TEKİN, Yusuf, (2011), “12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Hayat”, Yusuf Tekin-M. Çağatay Okutan (Der.), *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Orion Kitabevi.
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, (2009), “İdeolojiler ve Sistemler”, Mümtaz’er Türköne (Der.), *Siyaset*, İstanbul: Lotus Yayınları, s. 105-146.
- USUMİ, Sadullah, (1999), “75 Yılda Hayvancılık: Gelişmeden Çöküşe...”, Oya Baydar (Der.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yay, 37-42.
- UZUN, Nil, (2006), “İstanbul’da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme

- Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, David Behar-Tolga İslam (Der.), *İstanbul’da “Soylulaştırma” Eski Kentin Yeni Sahipleri*, İstanbul: Bilgi Yay., s. 31-42.
- UZUN, Turgay, (2010), “Milliyetçi Hareket Partisi Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşması”, Turgay Uzun (Der.), *İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, s. 233-279.
- 3290 Sayılı 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun, (07.06.1986 tarih, 19130 Sayılı T.C. Resmi Gazete).
- YAVUZ, Fehmi, (1962), *Şehircilik*, Ankara: Ankara Matbaası.
- YAVUZ, Fehmi, Ruşen KELEŞ, Cevat GERAY, (1973), *Şehircilik*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- YEŞİL, Aysu Müge, (2008), “Kentsel Toprak Rantının Yaratılmasında Kent Planlamasının Rolü”, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- YILMAZ, Kamil, (2009), “Siyasi Elitler, Siyasi Partiler Yasası ve Ekonomik İstikrar”, http://home.ku.edu.tr/~kyilmaz/SPYReformu_Eylul09.pdf, İnd.Tarihi: 10.07.2012.